

En les víctimes, Déu reconcilia el món

F. Javier Vitoria

La totalitat d'aquest llibre, tant el contingut com el disseny estan sotmesos sota llicència <<Reconeixement-No comercial-Obres derivades>> que podeu consultar a la xarxa a <<https://creativecommons.org/licenses/?lang=ca>>

Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA
Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona
93 317 23 38 - info@fespinal.com
www.cristianismeijusticia.net
ISSN: 2014-6485

Edició: Santi Torres i Rocaginé
Traducció del text: Jordi Font Barris
Correcció: Núria García i Caldes
Disseny coberta: Jordi Pascual Morant
Disseny i maquetació: Pilar Rubio Tugas
Febrer del 2020

EN LES VÍCTIMES, DÉU RECONCILIA EL MÓN

F. Javier Vitoria

SUMARI

06	1. ÉS POSSIBLE LA RECONCILIACIÓ ENTRE BOTXINS I VÍCTIMES ASSASSINADES?
08	2. PERSPECTIVA DES DE LES VÍCTIMES DE LA RECONCILIACIÓ DE DÉU
08	2.1. «Déu, en Crist, reconciliava el món amb ell mateix»
09	2.2. Déu reconcilia mitjançant la mort de Jesús
11	2.3. Déu segueix reconciliant el món en els «vicaris de Crist
12	2.4. Déu plora per la ruïna de la humanitat en els suburbis del món
13	2.5. Creats a imatge i semblança del Déu que plora
14	2.6. La reconciliació ens canvia l'estatut ontològic: noves criatures capaces de bondat, conciliació i fraternitat
15	2.7. El ministeri eclesial de la reconciliació: espiritualitat, <i>memoria passionis</i> i praxi

Aquesta publicació té el seu origen en la conferència que l'autor va pronunciar el 21 de novembre de 2019 a Barcelona, dins del curs de Cristianisme i Justícia «Fonaments per a una cultura de la reconciliació».

F. Javier Vitoria Cormenzana

Capellà de la diòcesi de Bilbao. Professor jubilat de la Facultat de Teologia de Deusto. Professor convidat a la UCA de El Salvador. Membre del consell de direcció de la revista *Iglesia Viva*. Ha publicat amb Cristianisme i Justícia *Un ordre econòmic just* (Quadern CJ núm. 87, 1999); *Cristianisme bel·ligerant amb la injustícia. Manifest als 20 anys de CJ* (Quadern CJ núm. 100, 2001); *Vents de canvi. L'Església davant els signes dels temps* (Quadern CJ núm. 178, 2012). És membre de l'equip de Cristianisme i Justícia.

«Ningú no pot tenir els comptes clars amb ell mateix i amb els altres»
(Joan-Carles Mèlich).

«Més encara: gràcies a nostre Senyor Jesucrist, que ens ha obtingut la reconciliació,
trobem motiu de gloriar-nos en Déu» (Rm 5,11).

1. ÉS POSSIBLE LA RECONCILIACIÓ ENTRE BOTXINS I VÍCTIMES ASSASSINADES?

És una pregunta que m'he plantejat sovint des d'una perspectiva local, durant el temps que ETA va sembrar el terror i, més tard, al final de la violència armada, cada vegada que penso en el tema de la reconciliació. Em sembla factible, tot i que difícil d'assolir, la recreació processual d'un marc de convivència que possibiliti a les víctimes vives una nova i desitjable condició de supervivents. Tanmateix, sempre he afirmat que a les víctimes radicals o assassinades no les podia reconciliar ni el Govern, ni el Parlament Basc. Tampoc Herri Batasuna. Ni tan sols l'Església o la ciutadania basca. Només Déu és capaç de respondre al crit que clama justícia per les seves morts, si ressuscita els assassinats. A nosaltres només ens queda el deure de la memòria perquè l'oblit no les torni a matar.

Avui em proposo abordar la mateixa qüestió des d'una perspectiva general. La tragèdia fratricida de Caín i Abel perdura en l'actualitat, de manera global i massiva, sense que hàgim respectat el senyal que Jahvè va posar a Caín, l'assassí, «perquè no el matessin els qui el trobarien» (Gn 4,15). Fins a l'extrem que el nostre món s'ha convertit en una geografia inacabable de la mort que ha devorat el temps i ha arribat a merèixer el títol d'«Apocalipsi», fins arribar a transformar el món en un «camp» d'extermini.

Aquí tan sols m'és possible recordar uns quants noms d'aquesta toponímia: Auschwitz, Hiroshima, Nagasaki, Palestina, Txernòbil, Nova York, Sud-àfrica, Sèrbia, Iraq, Síria, Tijuana, Lesbos, Iemen, Amazones... En tots aquests llocs se'ns presenta en les seves diverses versions: «Mort massiva, mort administrada, mort tòxica, mort atòmica. És la mort provocada de milions de persones, amb la qual moren també el subjecte, la història i el futur de la humanitat. És la mort que la postmodernitat, amb la seva celebració del simulacre en un present inesgotable, va negar i que ara torna, com tot el que es reprimeix, amb més força. Aquesta és, potser, la debilitat de la cultura postmoderna, amb tot el que també va ser capaç d'obrir: que el present etern del simulacre va oblidar i negar la mort, encara que en parlés. Va acollir la finitud i la fragilitat, però no la mort de morir i de matar. Més en concret, va oblidar la distinció entre morir i matar, entre la finitud i l'extermini, entre la caducitat i l'assassinat. Com Baudrillard intuïa, el simulacre va ocultar el crim. Ens va impedir, així, pensar que la mort que avui acceptem com l'horitzó passat i futur del nostre temps no és l'horitzó de la nostra condició mortal sinó el de la nostra vocació assassina. És el crim. És l'assassinat».¹

¹ GARCÉS, Marina (2017). *Nova il·lustració radical*, Barcelona: Anagrama, p. 28.

Si aquestes paraules ens semblen excessives podem recórrer a unes altres. La setmana passada, el conseller basc de Medi Ambient, Planificació Territorial i Habitatge, Iñaki Arriola, va presentar un informe sobre la Petjada Ecològica basca, que és l'indicador de l'impacte ambiental generat per la demanda de la població sobre els recursos naturals. Tot i que des del 2001 s'ha reduït un 7 % i s'ha situat per sota de la mitjana europea i d'estats membres com són Alemanya, Suècia, Noruega, Bèlgica, Països Baixos o Àustria, és una xifra insostenible. El consum de la població basca supera la biocapacitat de què disposa perquè necessita 2,65 planetes per satisfer la seva demanda actual. La petjada ecològica d'Euskadi és de 4,32 hectàrees globals per habitant, mentre que cada habitant del planeta disposa d'1,63 hectàrees globals per persona. Les dades ens diuen que som un país «deutor» de petjada ecològica; que som ciutadans «paràsits». Així, som uns irresponsables que vivim a compte d'altri sense adonar-nos dels efectes mortífers que la nostra manera de viure provoca sobre la vida dels altres.

Paraules i informes com els mencionats ens interroguen sobre la responsabilitat còmplice que tenim amb aquella «vocació assassina» que, pel que sembla, hem acceptat com «l'horitzó passat i futur del nostre temps», i que ha provocat milions de víctimes humanes i gravíssimes destrosses en la naturalesa. Si assumim la nostra complicitat (i, personalment, jo l'assumeixo), se'm planteja una pregunta pertorbadora: ja que reconciliar-nos amb «els morts del matar» és impossible, hi ha un Déu que els reconciliï i ens reconciliï amb ells? Si és que sí, com és aquesta reconciliació?, en què consisteix?, com ens concerneix als cristians?

2. PERSPECTIVA DES DE LES VÍCTIMES DE LA RECONCILIACIÓ DE DÉU

La paraula «reconciliació» és un terme polisèmic que pot ser abordat des de perspectives diverses: religiosa, ètica, política i jurídica. Em centraré en la perspectiva religiosa i en la versió cristiana.

Les paraules «reconciliar» i «reconciliació» no tenen cap paper en la literatura religiosa grega ni en la pagana. Allà predomina «*fer propicis* els déus» amb ofrenes i holocaustos, ja que la reconciliació és quelcom que només podia tenir lloc «entre iguals».

Tampoc el Primer Testament recull el tema de la reconciliació, excepte en el text grec dels LXX del segon llibre dels Macabeus (2Mc 1,5,7,33 i 8,29). Tanmateix, hi ha llenguatges culturals («expiació» i «purificació»: Lv 4,5-16) que sembla que el preparen; i sobretot el missatge del perdó i de la misericòrdia de Déu, molt més gran que la seva ira.

Sant Pau és el primer autor en tota la literatura grega que utilitza la categoria «reconciliació» amb sentit teològic per a la relació amb Déu. Se serveix de dues paraules (el verb *katallassein*² i el substantiu *katallagê*) que apareixen tretze vegades en els escrits paulins i deuteropaulins.

² *Katallassein* és un verb actiu, no reflexiu, que pròpiament significa canviar, reconciliar, però no reconciliar-se.

2.1. «Déu, en Crist, reconciliava el món amb ell mateix»

La primera característica de la reconciliació paulina és que *el subjecte de la reconciliació sempre és Déu*. Així ho diuen els dos textos principals que parlen de reconciliació:

«I tot això és obra de Déu, que ens ha reconciliat amb ell mateix per Crist i ens ha confiat a nosaltres aquest servei de la reconciliació. Efectivament, Déu, en Crist, reconciliava el món amb ell mateix, no tenint-li més en compte els seus pecats, i a nosaltres ens ha encomanat l'anunci de la reconciliació» (2Co 5,18-19).

«Perquè, si quan encara érem enemics vam ser reconciliats amb Déu per la mort del seu Fill, molt més ara que ja estem reconciliats serem salvats gràcies a la seva vida. Més encara: gràcies a nostre Senyor Jesucrist, que ara ens ha reconciliat, trobem motiu de gloriar-nos en Déu» (Rm 5,10-11).

La reconciliació obrada per Déu es l'actuació acomplerta que precedeix tot obrar humà: «quan encara érem enemics vam ser reconciliats amb Déu» (Rm 5,10). Cap obrar humà, inclosa la pràctica del sagrament de la penitència, és capaç de provocar la reconciliació perquè aconsegueix que Déu «reaccioni» benèvolament. Més aviat passa al revés: la reconciliació és fruit de la «reacció» de l'home, necessària i exigida com a tal per l'«acció» inicial de Déu: «Us ho demanem en nom de Crist: reconcilieu-vos amb Déu!» (2Co 5,20). O sigui: Déu mai no és «reconciliat», més aviat és ell qui reconcilia. Preval l'indicatiu de la visió de Déu com a perdonador i misericordiós a l'imperatiu del canvi d'actitud. No es tracta, per tant, d'un simple «fer les paus» com si fos una reconciliació entre dos iguals, tot i que, com veurem, existeix una certa relació d'igualtat entre els reconciliats.

2.2. Déu reconcilia mitjançant la mort de Jesús

Pau afirma que en Jesús crucificat «Déu reconciliava el món amb ell mateix» (2Co 5,19), ja que «vam ser reconciliats amb Déu per la mort del seu Fill» (Rm 5,10). La resurrecció de Jesús va desvelar per sempre allò que semblava negat o qüestionat per la seva crucifixió: en, amb i per Jesús, el Fill, Déu estava actuant en la història humana, fent-la seva amb la finalitat de dur a bon port el seu projecte de conciliació (de fraternitat) entre els éssers humans i d'aquests amb la naturalesa, un projecte avortat pel poder disgregador del pecat caïnita.

Una primera mirada al Crucificat desvela que el pla reconciliador de Déu *va patir* el més greu dels revessos històrics (Lc 20,9-18): la crucifixió del seu Fill o de l'Escollit. El homes desposseeixen Déu de la figura clau del seu projecte en contra de la seva voluntat. Li prenen aquell qui més estima i més seu és i Déu el cedeix.³ O l'entrega,⁴ que és com la teologia paulina interpreta la mort de Jesús: «Ell, que no va plànyer el seu propi Fill, sinó que el va entregar per tots nosaltres, com no ens ho donarà tot juntament amb ell?» (Rm 8,32). Fins acabar per radicalitzar aquesta entrega portada a uns límits insospitats: «Al qui no havia experimentat el pecat, Déu, per nosaltres, li va carregar el pecat, perquè gràcies a ell experimentéssim la seva justícia salvadora» (2Co 5,21). De manera similar, la tradició joànica afirma: «Déu ha estimat tant el món que ha donat el seu Fill únic perquè no es perdi ningú dels qui creuen en ell, sinó que tinguin vida eterna» (Jn 3,16).

Aquesta «entrega» del Pare posa de manifest, d'una banda, l'*extraordinària gratuïtat* de l'amor que Déu té als éssers humans: «L'amor de Déu s'ha manifestat enmig nostre quan ha enviat al món el seu Fill únic perquè visquem gràcies a ell. L'amor consisteix en això: no som nosaltres qui ens hem avançat a

3 Cf., GONZÁLEZ FAUS, José. I. (1980). *Este es el hombre*, Santander: Sal Terrae, p. 38.

4 Pau, la cristologia del qual es pot qualificar com la de Crist entregat (*Christus traditus*), i, en menor mesura, Joan recullen el terme «entregar» utilitzat per Marc, i el converteixen en categoria teològica. L'evangelista utilitza com a fil conductor del relat de la seva passió el verb «paradidonai» (entregar) amb sentit pejoratiu (traïr, entregar a mans d'altres, rebutjar, abandonar, matar, etc.). Judes l'entrega als grans sacerdots (14,10), els representants de la Llei l'entreguen a Pilat (15,1) i aquest l'entrega perquè el crucifiquin (15,15). Jesús passa a mans dels seus enemics, tots els seus amics fugen (15,40) i tot sembla indicar que Jesús ha estat deixat de la mà de Déu. Del cor de Jesús ajusticiat brolla un crit punyent: «Déu meu, Déu meu, perquè m'has abandonat?» (15,34).

estimar Déu; ell ens ha estimat primer i ha enviat el seu Fill com a víctima que expia els nostres pecats» (1Jn 4,9-10).

I per l'altra, que la creu de Jesús és el «cost» històric més exorbitant i inimaginable d'aquest amor gratuït de Déu als éssers humans. El Pare, des de tota l'eternitat, va estar disposat a «satisfer un preu» amb la finalitat de dur a bon port el seu pla de salvació en col·laboració necessària amb els éssers humans lliures. I ho va anar pagant contínuament. Ara, el cec i imponent poder del pecat en la història humana es cobrava la vida de Jesús i Déu «pagava» deixant-se-la arrabassar.

La teoria expiatòria o satisfaccionista d'origen anselmià, que tant ha deformat la imatge cristiana de Déu, és desmentida per Déu mateix present a la creu. La creu no és «el preu» que Jesús paga a Déu per satisfer el seu honor ofès, en forma de dolor i patiments inaudits a causa del deute que el gènere humà ha contret amb Ell pels seus pecats. La creu és la quantia caríssima de l'Amor, quan Déu actua com a Reconciliador en aquesta història en què *el pecat té el poder descomunal de posar mort i disgregació en el seu epicentre*.

La creu revela que Déu, en la seva confrontació paterna amb la història de la injustícia i la violència dels seus fills els homes, va posar en joc i va arriscar no només la seva qualitat més excelsa (l'amor), sinó la seva realitat més profunda: l'Unigènit.

10

Aquesta «entrega» o «cessió» del Pare manifesta la seva condició reconciliadora i no condemnadora del món (2Cor 5,11-21; Jn 3,17). Déu jutja de manera condemnatòria i definitiva el pecat del món, que va crucificar Jesús com un maleït. Tanmateix, no busca cap revenja contra els botxins del seu Fill, sinó manifestar-se com a Jutge misericordiós amb la finalitat de ser reconegut pels pecadors. En Jesús crucificat el Pare Misericordiós ofereix un sí alliberador a tots els éssers humans víctimes del pecat i de la mort:

«Però Déu, que és ric en misericòrdia, ens ha estimat amb un amor tan gran que ens ha donat la vida juntament amb Crist, a nosaltres que érem morts pels nostres pecats: és per gràcia que heu estat salvats! Per mitjà de Jesucrist, Déu ens ha ressuscitat amb ell i ens ha entronitzat dalt al cel juntament amb ell» (Ef 2,4-6; cf. Rm 5,8; Col 2,13).

«Vosaltres éreu morts per culpa dels vostres pecats i pel fet de ser incircumcisos, però ara Déu us ha donat la vida juntament amb Crist. Déu ens ha perdonat tots els pecats i ha invalidat el document que ens acusava del nostre deute amb els preceptes; l'ha anul·lat clavant-lo a la creu. Així ha desarmat les potències i les autoritats i les ha exposades públicament en espectacle, afegint-les com a presoneres en el seu seguici triomfal» (Col 2,13-15).

Estem davant la revelació d'una nova economia de salvació. Déu desterra definitivament la còlera en benefici de la gràcia, el temor en benefici de

l'amor, la càrrega de la llei en benefici de la gratuïtat de la gràcia, l'elecció particular en benefici de la promesa universal. Efectivament, dirà Pau, «el que era antic ha passat» i «ha començat un món nou» (2Co 5,17).

Aquesta economia divina obliga a revisar molts dels nostres recursos catequètics i pastorals. Sovint *abarateixen* (la possibilitat de) *el pecat* (gairebé tot pot ser pecat i els seus efectes semblen gairebé exclusivament legals) i *encareixen* (el mereixement de) *el perdó* reconciliador de Déu. En realitat, el perdó de Déu és *gratuït*, i el pecat, a causa del seu poder mortífer, molt *onerós* per a qui el comet, per als altres i per a la naturalesa. Tanmateix, amb Dietrich Bonhoeffer, podem seguir parlant de «gràcia cara»: «és cara perquè crida al seguiment, és gràcia perquè crida al seguiment de *Jesucrist*; és cara perquè, a l'home, li costa la vida; és gràcia perquè li regala la vida; és cara perquè condemna el pecat, és gràcia perquè justifica el pecador. Sobretot, la gràcia és cara perquè ha costat molt a Déu, perquè li ha costat la vida del seu Fill –“heu sigut adquirits a gran preu”– i perquè allò que ha costat car a Déu no ens pot resultar barat a nosaltres. És gràcia, sobretot, perquè Déu no ha considerat el seu Fill massa car per tal de tornar-nos la vida, entregant-lo per nosaltres. La gràcia cara és l'encarnació de Déu».⁵

5 BONHOEFFER, Dietrich (1968). *El precio de la gracia*, Salamanca: Sígueme, p. 20.

2.3. Déu segueix reconciliant el món en els «vicaris de Crist»

La història de Jesús de Natzaret va acabar al patíbul de la creu perquè els homes matem. El Messies de Déu es va fer càrrec no només de «la mort del morir» sinó de «la mort del matar»; va assumir no només la caducitat de la vida humana sinó «el morir abans de temps» de l'extermini o de la injustícia. Agermanat amb les innumerables víctimes de la injustícia, la història humana també ha caminat sobre el cadàver del Fill de Déu i sobre l'aparent ruïna de les esperances del Messies. En la seva passió, la nit fosca de la injustícia va colpejar durament la fe de Jesús en la proximitat del seu Déu i en la proximitat del Regne del Pare, però va morir com «el Testimoni Fidel» (Ap 1,5) de la inaudita presència de Déu i de la irrupció reconciliadora del seu Regne en el seu descens als inferns de la mort injusta. En la resurrecció pel poder de l'Esperit, Déu el va glorificar i es va *rebel·lar* contra la lògica caïnit del sistema religiós imperial, *interrompent-la*; i a més, confirmant la fe i l'esperança de Jesús, va *revelar* com Ell mateix esdevenia en el Crucificat Déu «Advent» i «Interruptor» de la història del patiment i del poder de la mort.

La passió de Crist es prolonga històricament en tots els que pateixen. «Ell segueix en agonia fins a la fi dels temps», va dir Pascal. En els sofrents d'aquest

«món/camp de concentració» hi segueix patint Crist, singularment en totes les víctimes del sistema econòmic de mercat que mata: els pobres, els precaris, els refugiats, els nens famèlics, els nens soldats, les nenes víctimes de la prostitució infantil, les dones maltractades, etc.

Tots ells són, com els va anomenar la tradició, els «vicaris» de Crist, els seus representants, i en ells Déu hi és present i continua la seva tasca reconciliadora, ja definitiva, però encara pendent en la història, fent que «El que era antic ha passat; ha començat un món nou» (2Co 5,17).

Aquesta presència ens permet entreveure, en paraules de Miguel de Unamuno, l'«angoixa» del Déu compassiu. Com en el cas de Jesús, Déu segueix abraçant visceralment la situació i els sentiments dels seus fills i filles convertits en víctimes. D'aquesta manera pateix-amb-ells el patiment de la seva mort injusta. Així, l'angoixa de Déu es converteix en expressió del seu amor infinit als «representants» del seu Fill, els crucificats de la història; i, en ells, a la resta d'éssers humans. A la creu, Déu es desfà de les màscares amb què li hem velat el rostre: Acte pur, Motor immòbil, Divinitat immutable, Poder impassible. El Pare és un Déu empàtic capaç de sentiments i d'afecció pels sentiments de l'altre. Déu es converteix en Defensor i Salvador de les víctimes assassinades i en Pare dels pecadors. Definitivament, les víctimes formen part de la multitud immensa que està dreta davant del tron de Déu, i que li dona culte dia i nit al Santuari (Ap 7); i aquests passen de ser maleïts per la ira de Déu a ser fills per l'amor de Déu.

2.4. Déu plora per la ruïna de la humanitat en els suburbis del món

En el profeta Jeremies, Jahvè adverteix a Judà i a Israel (escollits per ser el seu poble, el seu timbre de glòria i el seu honor: Jr 13,11) contra la temptació d'altres que els conduirà a no escoltar la seva paraula i a entregar-se als ídols (Jr 13,11-16). Però el poble no escolta l'advertència que els fa i Jahvè, impotent davant la desobediència, afegeix: «Si no escolteu, ploraré en secret per la vostra contumàcia: ploraré desconsolat, els meus ulls es desfaran en llàgrimes, perquè s'hauran endut captiu el ramat del Senyor» (Jr 13,17).

La creu de Jesús és el lloc del silenci abissal de Déu en què el Pare plora a causa de l'orgull dels pecadors que han silenciats la seva Paraula encarnada i pel patiment i la mort del Fill. La passió de Crist es prolonga històricament en tots aquells que pateixen. Els crits i el plor de «les víctimes» de la injustícia arriben avui a Déu com ahir el crit de Jesús. I, lluny de romandre impassible davant de les tribulacions humanes, a la manera del primer motor aristotèlic, no es fa el sord i pateix profundament amb elles (Sal 39,13). Fins al punt que és Déu qui,

en el seu amor més gran que tota severitat, plora quan sent els crits de desesperació dels seus fills: el plor li consumeix els ulls i li remou les entranyes per la ruïna de la humanitat, mentre nens i lactants defalleixen pels suburbis del món (Lm 2,11).

2.5. Creats a imatge i semblança del Déu que plora

A aquesta visió del Pare sempre se li poden posar objeccions com aquesta: la «imatge d'un Déu patètic, incapaç de retenir les llàgrimes però impotent per salvar les seves criatures, ¿no equival potser a un últim i irrisori consol quan l'abisme atroç del patiment fa que els més fidels corrin el risc de blasfemar?»⁶

La refutació perd de vista dues qüestions decisives. La primera: les llàgrimes de Déu, com la seva ira en altres ocasions, expressen de manera insuperable l'amor que sent pels homes i les dones: per les víctimes i pels victimaris. Les llàgrimes del Pare brinden la prova més radical del fet que estima fins a les últimes conseqüències. Allò que ha reconciliat els éssers humans és un Amor tan extremat, Déu mateix, que carrega les últimes conseqüències de l'encarnació del Fill fins a deixar-se atrapar en la seva pròpia medul·la pel patiment de la humanitat.

La segona: les llàgrimes de Déu ens recorden als homes i a les dones la gràcia i la responsabilitat d'haver estat creats a «imatge seva» (Gn 1,27). Per tant els éssers humans, per correspondre a aquesta imatge inscrita en el nostre cor, lluny de tornar-nos cecs als patiments presents o a les tragèdies actuals hem d'aguditzar la mirada i la consciència.⁷ Però ens passa, com ha observat el papa Francesc, que «s'ha desenvolupat una globalització de la indiferència. Gairebé sense advertir-ho, ens tornem incapaços de compadir-nos davant el clam dels altres, ja no plorem davant el drama dels altres ni ens interessa cuidar-los, com si tot plegat fos una responsabilitat aliena que no ens incumbeix. La cultura del benestar ens anestesia i perdem la calma si el mercat ofereix quelcom que encara no hem comprat, mentre totes aquestes vides truncades per falta de possibilitats ens semblen un mer espectacle que de cap manera no ens altera» (EG 54).

Ho hem cantat amb Mercedes Sosa: «Sólo le pido a Dios que el dolor no me sea indiferente, que lo injusto no me sea indiferente, que la guerra no me sea indiferente, que el engaño no me sea indiferente, que el futuro no me sea indiferente...». Tots estem cridats a posar nom a l'etcètera dels punts suspensius. Segurament és una oració de petició que acceptaria com a bona el meu amic Andrés Torres Queiruga.

Necessitem l'empatia amb els que pateixen, el «patir junts» («simpatia») i compartir el plor dels descartats per viure com Déu: «L'home és tant més home, això és, tant més diví com més capacitat té per al sentiment, o més ben

⁶ CHALIER, Catherine (2007). *Tratado de las lágrimas. Fragilidad de Dios, fragilidad del alma*, Salamanca: Sígueme, p. 42.

⁷ *Ibid.*, p. 121-122.

dit, per a l'angoixa», diu Unamuno.⁸ Sense vessar llàgrimes pel patiment dels nostres germans, els homes, no hi haurà reconciliació com en el cas de Josep i els seus germans (Gn 45,2.14-15).⁹

Prendre consciència «significa saber-amb, sentir-amb i patir-amb. Només a través del dolor arriben els vivents a adquirir consciència dels altres i d'ells mateixos. Els éssers vivents es fan lliures mitjançant la conscienciació en el dolor».¹⁰ Aquesta consciència reclama de nosaltres que ens posem en el punt de vista de rostres «que em miren i des dels quals jo miro» (F. Rosenzweig).

La nostra indiferència ens impedeix veure i prendre consciència de la realitat dels ofegats en el Mediterrani; dels nens morts de fam del Iemen; dels «menas» i «jenas», nens i joves que deambulen amb les seves històries estremidores per les nostres ciutats i a qui els polítics de Vox només són capaços de contemplar com a delinqüents. Els seus rostres que ens miren són com un col·liri (Ap 3,18) que ens neteja els ulls i crea les condicions per veure l'essencial que ens era invisible: la (cria a la) reconciliació dels fills i de les filles de Déu (Mt 5,8), «tot i que no sapiguem com fer el pas següent» (J. Haers).

Les llàgrimes de Déu situen sobre les espatlles dels reconciliats per Ell la tasca d'encarregar-se del patiment del món. Com el rabí Moisès Cordovero ens recorda, «a la divinitat li passa que es troba “malalta d'amor” (Cant 2,5), i l'home ha de saber que la seva curació depèn d'ell. Déu “llangueix davant el patiment del seu poble” (cf. Jt 10,16), i l'home ha de calmar aquest llanguiment, la qual cosa significa per tant que ha d'*experimental* com pateix la imatge de Déu en el present en tal o tal altre, o en ell mateix, i actuar per alleugerir la seva aflicció. Ningú no pot, per tant, emancipar-se de les emocions [...] sota el pretext “d'assemblar-se a Déu”».¹¹

8 DE UNAMUNO, Miguel (2012). *Del sentiment tràgic de la vida*, Barcelona: Pòrtic, p. 261.

9 «Plorar davant un gest de reconciliació, davant l'elevada noblesa, per exemple, d'aquell “que es transcendeix i s'eleva per damunt de la seva prudència i de les seves precaucions”, arriscant la seva vida, per actuar a favor de la pau, és igualment fer lloc al patiment, deixar de protegir-se davant d'ell, ja sigui odiant-lo o negant-lo. La derrota de l'odi no fa plorar mai als qui s'hi acostumen fins al punt de sucumbir als seus atractius i trobar que cap veritat no pot revestir els colors de l'esperança. Però fa que acudeixin llàgrimes d'alegria als ulls d'aquells que, sense ignorar les proeses vertiginoses del mal de què els homes són capaços, es deixen sorprendre per la “fragilitat del bé” que a vegades fa acte de presència, i gairebé sempre de forma imprevista, a il·luminar les vides»: CHALIER (2007), *op. cit.*, pp. 175-176.

10 MOLTSMANN, Jürgen (1983). *Trinidad y Reino de Dios. Doctrina sobre Dios*, Salamanca: Sígueme, p. 54.

11 Citat per CHALIER (2007), *op. cit.*, p. 30.

2.6. La reconciliació ens canvia l'estatut ontològic: noves criatures capaces de bondat, conciliació i fraternitat

Però, què és «allò nou» que Déu ens ofereix quan ens reconcilia amb ell en Crist? Què és allò que avui segueix oferint-nos en els «vicaris» de Crist?

Reconciliar no és només perdonar o no tenir en compte el pecat personal. Allò «nou» de la reconciliació no és fruit d'un decret diví que ens declara formalment fills i filles seus, sinó del poder recreador de l'amor de Déu –del seu Esperit– que imparteix justícia fent-nos justos als que no ho som. És a dir, oferint-nos la capacitat de bondat, conciliació i fraternitat humanes de Jesús, el seu Fill Primogènit.

De la reconciliació divina en deriva el despertar de l'amor en nosaltres. En Crist Déu *ha canviat*, per dir-ho així, *l'estatut ontològic de l'ésser humà*: aquest té ara «una dignitat incomparable». Com deien els Pares de l'Església: Déu s'ha

fet home perquè l'home es faci Déu. Aquest estatut ontològic d'igualació amb Déu és el que permet l'ús teològic del verb «re-conciliar»: perquè entre Déu i l'home hi havia *una* conciliació (una igualtat) o harmonia prèvia, derivada de la imatge divina (Gn 1,22) i de la recapitulació en Crist (Ef 1,9-10), destruïda pel pecat humà, i que Déu recompon reconciliant.

En la reconciliació, Déu supera el nostre ego criatural i pecador d'homes i dones «encorbats sobre nosaltres mateixos». I ho aconsegueix, creant en nosaltres una nova (possibilitat) de relació amb Déu i amb els altres. L'Esperit de Crist que ens habita és qui ens relaciona filialment amb Déu (Rm 8,15), ens fa desitjar la reconciliació que Déu desitja i ens capacita per viure com «homes i dones-per-als-altres».

Nosaltres seguirem constatant el que és dramàtic de la condició humana, la divisió interior. Com Pau, no entendrem la nostra conducta: «perquè no faig allò que vull, sinó allò que detesto» (Rm 7,15). I podrem exclamar amb ell: «Que en soc, de dissortat! ¿Qui m'alliberarà d'aquest cos que em duu a la mort?» (Rm 7,24). L'acció de Déu en nosaltres no l'hem de rebre com si es tractés del poder màgic d'un SuperHarry Potter sinó com la seva petició que acceptem un regal al qual ens exhorta mitjançant Crist (2Co 5,20).

Els reconciliats seguim sent, alhora, justos i pecadors; pecadors en la nostra «carn» i, alhora, persones buscades per Déu i perdonades perquè el seu amor, gràcies a l'Esperit Sant que ens ha estat donat, s'ha fet realitat en nosaltres (Rm 5,5-6). Seguirà havent-hi en nosaltres vell i nou (carn i Esperit) però estem capacitats per caminar en l'Esperit (Rm 8,1-12). D'aquí també el goig que brolla d'aquesta nova situació: «Gràcies a nostre Senyor Jesucrist, que ens ha obtingut la reconciliació, trobem motiu de gloriar-nos en Déu» (Rm 5,11).

La reconciliació ens convida i capacita per un caminar en novetat de vida perquè hem estat empeltats en Crist (Rm 6,4-5; Col 2,12). I això comportarà que ja no visquem per a nosaltres mateixos sinó per a la causa de Crist (2Co 5,15), i farem que la reconciliació s'estengui al nostre voltant.

2.7. El ministeri eclesial de la reconciliació: espiritualitat, *memoria passionis* i praxi

D'aquesta manera, l'acció reconciliadora de Déu encomana al cristià la missió del «ministeri de la reconciliació» i el missatge de «la paraula de la reconciliació» (2Co 5,18-19). L'Església com a Poble de Déu i, per tant, tots i cadascun dels cristians, som a portadors i responsables de la missió de dur a tota la humanitat la bona nova d'aquesta actuació de Déu per la qual torna a recollir l'home en la seva companyia i en la seva amistat fent possible una conciliació al

món nova i definitiva. La reconciliació ocorreguda en la vida-mort-resurrecció de Jesucrist no està conclosa encara que sigui definitiva i per això irromp la súplica divina: «reconcilieu-vos amb Déu!» (2Co 5,20).

Mentre la nostra reconciliació personal sembla ja resolta (Rm 5, 9-11), no així la del món. La reconciliació del món no es redueix a la superació de l'ene-mistat entre l'home i Déu (Rm 1,18-32), encara que aquesta sigui la seva dimensió principal. Tota la creació està expectant d'una salvació a conseqüència de la frustració en què es troba sotmesa per l'obra de l'home (Rm 8,19-24). La reconciliació del món només assolirà la seva fi quan Déu dugui a terme en Crist la consumació definitiva de l'univers, la recapitulació i la plenitud final de totes les coses en Crist (Col 1,20; Ef 2,16), el fonament de la qual ja s'ha posat en marxa. La reconciliació, des de la perspectiva cristiana, serà per tant no només la superació de la contradicció constitutiva de l'home que existeix en l'àmbit individual sinó també la que existeix en l'àmbit de la comunitat humana total i còsmica, i el fruit madur de la qual és «la plenitud de la paraula Pau»:

«Déu volgué que residís en ell [Crist] tota la plenitud. Déu volgué reconciliar-ho tot per ell i destinar-ho a ell, posant la pau en tot el que hi ha, tant a la terra com al cel, per la sang de la creu de Jesucrist» (Col 1,19-20).

16

«Això ens projecta», dirà el Papa Francesc, «al final dels temps, quan el Fill lliurarà al Pare totes les coses i “Déu serà tot en tots”» (1Co 15,28). D'aquesta manera, les criatures d'aquest món ja no se'ns presenten com una realitat merament natural, perquè el Ressuscitat les embolcalla misteriosament i les orienta a un destí de plenitud. Les mateixes flors del camp i els ocells que ell va contemplar admirat amb els seus ulls humans, ara són plens de la seva presència lluminosa» (LS 100).

Així, doncs, la reconciliació del món ha de recollir la tasca, «guardar el jardí» (cf. Gn 2,15) o «fer habitable la terra» (cf. Gn 1,28-30), donada a l'home amb la creació. Tot apunta a l'ampliació de la tasca de la reconciliació fins arribar a la naturalesa (com ens explica G. Duch). El fet de substituir aquesta tasca per la de «la dominació humana» de la naturalesa, «ha propiciat immenses desigualtats, injustícies i violència per a la majoria de la humanitat, perquè els recursos passen a ser del primer que arriba o del qui té més poder: el guanyador s'ho emporta tot. L'ideal d'harmonia, de justícia, de fraternitat i de pau que proposa Jesús està als antípodes d'un model com aquest, i així ho expressava respecte als poders de la seva època: “Ja sabeu que els governants de les nacions les dominen com si en fossin amos i els grans personatges les mantenen sota el seu poder. Però entre vosaltres no ha de ser pas així: qui vulgui ser important enmig vostre, que es faci el vostre servidor” (Mt 20,25-26)» (LS 82).

Com ho indica el programa d'aquest curs, *Fonaments per a una cultura de la reconciliació*, el «ministeri de la reconciliació» ens remet a Déu, a nosaltres

mateixos, a les relacions humanes trencades, a nombrosos escenaris fracturats d'aquest món globalitzat i al deteriorament del planeta, la nostra casa comuna. El panorama converteix la tasca reconciliadora en inacabable.

En conseqüència, sovint constatem l'enormitat de la missió encomanada: «fer-nos càrrec» de la realitat irreconciliable del nostre món, «encarregar-nos» de reconciliar-la i «carregar» les conseqüències del pecat en el nostre zel. Aquesta comanda divina supera àmpliament les nostres capacitats i les estratègies, fins i tot les de llarg termini, es manifesten inapropiades.

Per això resulta convenient recordar, amb l'ajuda de Josep Maria Esquirol, que no ens han expulsat de cap paradís:

«Sempre n'hem estat fora. En veritat i, per sort, aquí *el paradís és impossible*. La nostra condició és la dels *afores* [...] Aquí, als afores, es pot, però costa molt moure's mig pam en la bona direcció. És el mig pam cap a la comunitat fraterna. [...] *La condició humana* és la dels afores del paradís impossible [...] Si tots plegats ens desplaçéssim mig pam, romandríem encara als afores –més enllà dels afores hi ha afores–, però tot seria diferent. Tanmateix, aquests nou o deu centímetres demanen un esforç tan gran, o una disposició tan especial, que poques vegades es recorren. Alguns cops sí. El desplaçament és, alhora, personal, polític i religiós, i s'hi al·ludeix amb paraules com *ascesi*, *revolució* i *conversió*, respectivament. A la distància de mig pam. Bé, en veritat, la distància decisiva és d'un pam. Però és ben segur que tota sencera nosaltres sols no la podem recórrer. El nostre horitzó personal i polític el tenim a mig pam. Hi ha continuïtat entre la nostra situació i la de mig pam enllà. És important situar bé aquest “enllà”. Si imaginem un camí, el mig pam no és endavant. Si imaginem el perímetre d'una circumferència, el mig pam no és ni cap a enfora ni cap al centre. És mig pam cap endins, cap al fons, cap al rerefons en profunditat. Desplaçament que, en fer-se, no esdevé mai una possessió definitiva. Aviat torna a quedar pendent, i cal repetir-lo. Això no obstant, mai és en va, perquè cada vegada que es recorre dona fruits. El desplaçament ha estat fet per persones anònimes i senzilles; per savis humils i un grapat de filòsofs; per revolucionaris i individus compromesos políticament; per persones d'autèntica vida espiritual i, sobretot, per la bona gent. Tots han contribuït a canviar el món, que, tanmateix, roman encara per canviar».

«A penes a mig pam» ens pot semblar poc. Tanmateix, en Josep Maria continua:

«Poc és molt; poc és tot. Segons com, un *quasi-res* pot ser un *gairebé-tot*. Mig pam, i ara mateix podríem tenir uns afores sense violència, justos i fraternals. Evitaríem tot el mal que ens fem a nosaltres mateixos, i afron-

taríem més units el mal inevitable lligat a la nostra condició finita i mortal. En el passat, si encara més persones l'haguessin fet, s'haurien pogut evitar muntanyes de patiment i de víctimes de la violència i de la injustícia. Pocs centímetres haurien bastat per defugir l'aparició dels pitjors genocides de la història; pocs centímetres haurien bastat per prevenir l'esclat de moltes guerres; pocs centímetres, i la misèria no hauria assotat el món ni tampoc l'assotaria ara».¹²

Tota aquesta reflexió em duu a concloure que el ministeri de la reconciliació «té més espiritualitat que estratègia». Reconciliació «significa, per tant, en primer lloc, el cultiu d'una relació amb Déu: és aquest el mitjà que fa possible que la reconciliació arribi a ser realitat. Aquesta relació s'expressa en una pràctica espiritual que crea espai per a la veritat, per a la justícia, per a la curació, per a la irrupció de noves possibilitats».

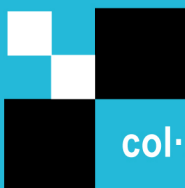
La trobada amb Déu present en les víctimes reconciliant el món ens permet l'experiència de «ser carregats per la realitat» (J. Sobrino): Quan ens fem càrrec de la realitat irreconciliable comprenem que el pecat és el que ens fa mal als éssers humans fills de Déu, i que aquest pecat es transmet massivament a través d'unes estructures en què ha imprès la seva empremta. En encarregar-nos de la realitat, sorgeix la crida a denunciar el pecat com van fer Jesús i els profetes, ja que el pecat tendeix a emascarar-se i justificar-se. Si ens fem càrrec de la realitat aprendrem què suposa «carregar el pecat»; és a dir, tenir fortalesa per mantenir-nos i suportar-ne la maldat quan es fa difícil erradicar-lo. Però alhora, adonar-se que «som carregats per la realitat» perquè, en ella, en les víctimes de la injustícia, Déu amb la seva misericòrdia i perdó se'ns manifesta reconciliant-nos. Saber-nos pecadors i perdonats és l'única manera d'abordar el servei de la reconciliació, no com a salvadors i superiors, sinó com a agraciats i agraïts.¹³

Aquesta pràctica espiritual origina comunitats integrades per homes i dones reconciliats per Déu, cridades a ser *comunitats de la «memoria passionis» del món* amb la finalitat, per una banda, de satisfer els drets de les víctimes a la veritat, la justícia, la reparació i al principi de no repetició; i, per una altra, d'oferir l'esperança en un futur nou i reconciliat a la humanitat.¹⁴

12 ESQUIROL, Josep Maria (2018). *La penúltima bondat. Assaig sobre la vida humana*, Barcelona: Quaderns Crema, p. 7-23.

13 Cf. GONZÁLEZ FAUS, José I. (2019). *¿Apocalipsis hoy? Contra la entropía social*, Santander: Sal Terrae, p. 194.

14 SCHREITER, Robert J. (2000). *El ministerio de la reconciliación. Espiritualidad y estrategias*, Santander: Sal Terrae, pp. 31-32.

col·lecció virtual

1. Mons. Romero, un defensor profètic dels Drets Humans. Xavier Alegre
2. Treinta años de reformas laborales en España.* Joan Coscubiela y Eduardo Rojo
3. Al qui té, li donaran encara més; al qui no té, li prendran tot. José Eizaguirre
4. Injustícia i ineficàcia. Una anàlisi crítica de la reforma laboral 2012. Julia López
5. Les finances al servei del bé comú i de la pau. Mario Toso
6. Un salari que respongui a la dignitat humana i al bé comú. Jesús Renau
7. Deu barques varades a la platja. José Luis Iriberry
8. Reflexions sobre “espiritualitat del treball” en temps de precarietat. Darío Mollá Llácer
9. Immigració i noves cruïlles. Alberto Ares
10. Què ens hi juguem? VV.AA.
11. Romeros d'Amèrica. José I. González Faus
12. Recés a la ciutat. Pepa Torres
13. Vides lliurades: Teresa de Jesús Ramírez i Dorothy Stang. Clara María Temporelli
14. Economistes profetes. José I. González Faus
15. Catalunya i Espanya: entre el reconeixement i la negociació. Josep F. Mària Serrano y Ramon Xifré
16. Soñamos la ciudad, la construimos juntos.* Varios Autores
17. En les víctimes, Déu reconcilia el món. F. Javier Vitoria

* Títols editats només en castellà

La col·lecció virtual és el recull de materials publicats exclusivament al web. Aquí hi trobareu quaderns que per la seva extensió o pel seu format i estil diferents no hem editat en paper, però que tenen el mateix rigor, sentit i missió que els nostres Quaderns CJ. Desitgem que circulin per la xarxa, i per això comptem amb vosaltres.

Trobareu tots els quaderns d'aquesta col·lecció a: www.cristianismeijusticia.net/virtual